

„Csak egy hangot akarok megütni, hogy tovább rezegjen önökben...”

Kosztolányi Dezső Nagybecskereken, 1911-ben

Attól eltekintve, hogy megyeszékhely volt, Nagybecskerek a múltban művelődési élet tekintetében sok esetben osztotta a vidéki városok sorsát. Csak nagy ritkán sikerült ott olyan nívós művelődési rendezvényeket, rendezvénysorozatokat szervezni, amelyek ki tudták zökkenteni a becskerei közönséget a vidéki tespedtségből, egykedvűségből és provincializmusból. Ilyen rendhagyó, a maga nemében egyedülálló esemény volt a becskerei *kultúrhét*, amely 1911. május 29-én vette kezdetét, amely ritka művészi élvezetet akart nyújtani a becskerekieknek, „világvárossá” varázsolva egy hétre a várost.¹ Célja és indítéka mindenekelőtt az volt, hogy megismertesse a közönséggel „a modern művészetek és modern kultúra eredményeit”, hogy vidéken is érzékeltesse „a forrongást a kultúra minden terén és minden ágában”, s hogy bemutassa az „új erőket, embereket, akik új utakon haladnak”.² Voltaképpen a kultúra, a művészet és az irodalom (akkor igen időszerű) decentralizációját célozta a rendezvény, bizonyítva, hogy „az Akadémián kívül is van tudomány, van irodalom, a Műcsarnokon kívül is van művészet”.³ Tehát a kultúra monopolizálása ellen és decentralizációja mellett szólt e rendezvénysorozat, amely emberközeli akarta hozni a kortárs művészetet, irodalmat és zenét, a kortárs művészi törekvéseket a kultúrközpontoktól távol eső vidéki városban.

A jól sikerült, egy hétig tartó „irodalmi és művészeti ünnepséget” a nagybecskereki fiatalság kezdeményezésére a Torontálvármegyei Magyar

¹ *A Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Évkönyve 1912*. Negyedik kötet. Szerkesztette Somfai János. Kiadja a Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Nagybecskereken. Pleitz Fer. Pál Könyvnyomdája Nagybecskereken, 1912. 15–16.

² *Torontál*, 1911. május 20.

³ Uo.

Közművelődési Egyesület szervezte.⁴ A rendezvénysorozat 1911. május 29-én egy nagyszabású tárlat megnyitásával kezdődött a nagybecskereki kaszinó üvegfolysóján és kistermében⁵, amelyen húsz festő és két szobrász másfél száz alkotását tették közzemlére.⁶ A festők közül a becskerekiek többek között megcsodálhatták Csók István, Erdei Viktor, Gulácsy Lajos, Hermann Lipót, Iványi-Grünwald Béla, Plány Ervin, Rippl-Rónai József, Vaszary János és Zádor István alkotásait, a szobrászok közül pedig Kisfaludi-Stróbl Zsigmond és Szentgyörgyi István munkáit.⁷ A tárlat az akkori modern magyar piktúrát képviselte.

A június 4-éig tartó, egyhetes rendezvény során több előadás és felolvasás hangzott el. Így a becskerekai kaszinó nagytermében Alexander Bernát egyetemi tanár tartott előadást a modern művészi mozgalmakról, dr. Sztrakoniczky Károly a képzőművészet modern törekvéseiről, dr. Kovács Sándor budapesti zeneakadémiai tanár pedig a kortárs magyar zenéről értekezett.⁸ A modern magyar színjátszás törekvéseit Márkus László, a budapesti Magyar Színház főrendezője ismertette, a modern magyar irodalmat pedig Kosztolányi Dezső előadása hozta emberközelbe.⁹ A *kultúrhét* során a becskerekieknek alkalmuk volt hallani az akkor világhírű Kerpely-Waldbauer vonósnégyes remek zeneszámain, továbbá láthatták Gombaszögi Fridának, a Magyar Színház művésznőjének előadását is.¹⁰

Kosztolányi estje

A kultúrhét ötödik napja (1911. június 2.) – amelyet a nagybecskereki kaszinó nagytermében tartottak – volt a rendezvénysorozat fénypontja.¹¹ Ezt a napot az irodalomnak és színjátszásnak szentelték. A kortárs színjátszás és irodalom volt tehát műsoron, amely forrásaink szerint „minden tekintetben elsőrangú műélvezetet nyújtott”.¹² Az esten előbb Márkus Lász-

⁴ *A Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Évkönyve 1912*. Negyedik kötet. Szerkesztette Somfai János. Kiadja a Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Nagybecskereken. Pleitz Fer. Pál Könyvnyomdája Nagybecskereken, 1912. 15–16.

⁵ *Torontál*, 1911. május 30.

⁶ *A Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Évkönyve 1912*. Negyedik kötet. Szerkesztette Somfai János. Kiadja a Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Nagybecskereken. Pleitz Fer. Pál Könyvnyomdája Nagybecskereken, 1912. 15–16.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ *Torontál*, 1911. június 3.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

ló rendező mutatkozott be mélyreható, érdekes fejtegetéseivel a kortárs színháztársról és színpadi rendezésről. Őt követte Kosztolányi Dezsőnek, az akkori fiatal írógárda egyik jelességének, a nyugatosok első nemzedéke oszlopos tagjának bemutatkozása, aki temperamentumos, új irodalmi értékeket népszerűsítő előadásában a modern magyar költészetről értekezett.¹³ A *Torontál* szerint Kosztolányit „nagy tetszéssel” fogadta a becskerekai közönség, és előadásának szép sikere volt.¹⁴

Az est művészi hatását növelte Gombaszögi Fridának, a Magyar Színház művésznőjének fellépése, aki pompás előadással illusztrálta Márkus és Kosztolányi fejtegetéseit.¹⁵ Modern magyar lírikusok költeményeit szavalta.¹⁶

Itt szükséges elmondani azt is, hogy a kultúrhetet megelőzően a *Torontál* arról cikkezett, hogy Kosztolányi mellett Ignotus is Nagybecskerekre érkezik, tekintettel arra, hogy „a rendezőség felkérte Ignotust, az országos nevű író, a fiatal, modern irodalmi törekvések lelkes apostolát, hogy előadásával vezesse be az első estet”, ám Ignotus fellépése ismeretlen okból elmaradt.¹⁷

Kosztolányi neve a *Torontál* korabeli megfogalmazása szerint „kiváló lyrai költeményei révén szintén nem ismeretlen, most nem mint aktív művelője, hanem mint szemlélő és megértő bírálója fog szólani az új magyar lyráról”.¹⁸

Magáról az estről pedig a korabeli sajtóban az alábbi méltatást olvassuk: „Szép sikerben volt része Kosztolányi Dezsőnek is, aki a modern irányzatú magyar költészetről olvasott fel.

A modern irányzatú irodalom ellen – úgymond – gyakran hangzik el a vád, hogy érthetetlen. A klasszikusok ellen ilyen vádat nem emelnek, nem azért, mintha a klasszikusokban nem volnának dolgok, amelyek sok ember előtt érthetetlenek, hanem azért nem vádolják őket, mert az emberek azt tartják, hogy a klasszikusokat illik érteni. A modern irodalom új csapásokon indult meg, újabb és újabb ingerekből táplálkozik. A modern irányzatú poéták nem adnak befejezett dolgokat, hanem ennél sokkal többet: finom sejtelmeket, szimbólumokat, s az olvasóra bízzák azok megoldását. Így azután szinte azt lehetne mondani, hogy az új irányzatú verseket ketten csinálják: a poéta, aki sejtelmeket ad s az olvasó, aki ezen sejtelmektől indítva tovább halad. Mint minden megértéshez, úgy a modern költői törekvések megértéséhez is hit, szeretet és bizalom kell. Ez a bizalom az,

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ *Torontál*, 1911. május 20.

¹⁸ *Torontál*, 1911. május 26.

amelyért a modern irányzatú költők egyelőre küzdenek, s hogy ez a küzdelem máris fényes eredményeket ért el, bizonyítja az, hogy a modern törekvések mindinkább tért hódítanak maguknak a közönség sorában.”¹⁹

A korabeli laptudósítás szerint Kosztolányi „nagy tetszéssel fogadott felolvasása után” a közönség még sokáig együtt maradt a kaszinótermekben.²⁰

A kultúrhét rendezvényei 1911. június 4-én délelőtt fejeződtek be, s az illusztris vendégsereg amilyen gyorsan leutazott, olyan gyorsan el is hagyta a Béga menti várost. A becskerekiek körében azonban még sokáig emlegették e kiváló, színvonalas, becskerek-i viszonylatban ritka művelődési rendezvényt.²¹ A kultúrhét volt az első világháborút megelőzően az utolsó nagyobb „fellángolás” a város művelődési életében.

Az előadás szövegeköléseiről

Kosztolányi neve 1911-ben már nem volt ismeretlen a becskerekiek előtt, mint ahogyan a *Nyugat* első nemzedéke többi tagjának neve sem. A becskerekiek már 1907 nyarán olvashatták Kosztolányi Dezső verseit (*A kísértet*; *Cigányok* stb.) a *Délvidéki Ujságban*²², amely időnként szemlélte is a *Nyugatot*.²³ Így a becskerek-i olvasóközönség már a folyóirat megjelenésének első évében tudta, hogy „a *Nyugat* főszerkesztője Ignotus, munkatársai pedig a fiatal magyar írók legkiválóbbjai”, s hogy „a lap kiadóját nem üzleti szempontok vezérlik, hanem elsősorban az a törekvés, hogy egy modern irodalmi vállalkozást támogasson”.²⁴ Egyébként már akkor „kitűnő folyóiratnak” tartották.²⁵ Az akkor zömmel szerb–német–magyar–szlovák–román lakta, multietnikus, lentségi megyeszékhely élménye Kosztolányit a többi között az alábbi kijelentésre ragadtatta: „Kedves eseménynek, szenzációnak érzem, hogy itt vagyok és erről a dobogóról magyarul az új költészet mivoltáról beszélhetek.”²⁶ Előadásának célját és lényegét pedig így foglalta össze a becskerekieknek: „Csak egy hangot akarok megütni, hogy tovább rezegjen önökben s emelni akarom, intenzív érzésé akarom fokozni azt, mit jelent a modern poézis.”²⁷

¹⁹ *Torontál*, 1911. június 3.

²⁰ Uo.

²¹ *Torontál*, 1931. augusztus 12.

²² *Délvidéki Ujság*, 1907. július 17., július 28. stb.

²³ *Délvidéki Ujság*, 1908. október 11., november 22., december 22. stb.

²⁴ *Délvidéki Ujság*, 1908. október 11.

²⁵ *Délvidéki Ujság*, 1908. december 22.

²⁶ *A Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Évkönyve 1912*. Negyedik kötet. Szerkesztette Somfai János. Kiadja a Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Nagybecskereken. Pleitz Fer. Pál Könyvnyomdája Nagybecskereken, 1912. 67.

²⁷ Uo.

Kosztolányi *Az új irodalom* című, Nagybecskerekén elhangzott előadásának szövege nem kis fejtörést s talán egy kis bonyodalmat is okozott a későbbi Kosztolányi-szakirodalomban. A húszpercnyi előadás szövegéből elsőként az estről tudósító *Torontál* közölt egy rövid (átmesélt) részletet²⁸, első teljes közlése pedig a Somfai János szerkesztette *Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Évkönyvében* volt 1912-ben.²⁹ Erről a közlésről mindaddig nem tudott a Kosztolányi-szakirodalom, s ezért nem is köthették össze (később) az előadás szövegét a becskerekai *kultúrhét* eseményeivel, illetve Kosztolányi nagybecskerekai estjével. *Az új irodalom* című becskerekai Kosztolányi-előadás szövege másodközlésben 1913. március 23-án bukkant fel a *Temesvári Hírlap* hasábjain, méghozzá minden pontosítás és magyarázat nélkül, arra vonatkozóan, hogy milyen alkalomból íródott, és hol hangzott el.³⁰ Erre az írásra talált rá később Réz Pál, s ismertette is a *Holmiban*³¹ 1999 nyarán, megosztva a folyóirat olvasóival az előadás szövegével kapcsolatos kételyeit: „Kosztolányinak erről a tanulmányáról (illetve előadásáról), melyet a Temesvári Hírlap 1913. március 23-i száma őrzött meg számunkra, jóllehet fontos írás (néhány gondolata későbbi tanulmányaiban, bírálataiban is felbukkan, módosítva), mindaddig nem tudtunk: a bibliográfiák, repertóriumok nem tartják számon, kötetbe nem gyűjtötté(ü)k, a szakirodalom nem hivatkozik rá. A szöveg most előkerült, de az előadás körülményeit még nem sikerült felderítenünk: Kosztolányi leveleiben nem esik szó temesvári útról, életrajzában Kosztolányiné nem említi, hogy vőlegénye (hat hét múlva esküdtek meg) ekkoriban Temesvárott járt volna, a helyi sajtóban nem találtunk utalást az előadásra. Másutt tartotta volna az előadást Kosztolányi, esetleg egy budapesti *Nyugat*-matinén? Erre sincs adatunk. Vajon mire vonatkozik a hangsúlyos fordulat, mely szerint *magyarul* beszél az új költészetről? Talán fény derül egyszer erre is. Egy szerencsésebb kezű filológus közlésünk nyomán bizonyára feltárja majd a tanulmány keletkezésének hátterét, történetét.”³²

Ha történetesen nem is tudta azonosítani az előadás elhangzásának helyszínét, Réz Pál említett írásában röviden elemzi szövegének tartalmát, jelentőségét, újszerűségét:

²⁸ *Torontál*, 1911. június 3.

²⁹ *A Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Évkönyve 1912*. Negyedik kötet. Szerkesztette Somfai János. Kiadja a Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Nagybecskerekén. Pleitz Fer. Pál Könyvnyomdája Nagybecskerekén, 1912. 66–71.

³⁰ Réz Pál: Kosztolányi Dezső: Az új irodalom. Egy húszperces előadás. In: *Holmi*, 1999/8. 960–963. Itt köszönöm meg Pastyik László szívességét, hogy felhívta figyelmemet erre az írásra.

³¹ Ez volt *Az új irodalom* sorrendben harmadik közlése.

³² Réz Pál: Kosztolányi Dezső: Az új irodalom. Egy húszperces előadás. In: *Holmi*, 1999/8. 960–963.

„...nyolcvanhat év távlatából tekintve az egyszerre lendületes és tömör előadásban talán nem a szimbolizmus csakugyan kissé külsőséges meghatározása a legtanulságosabb: nagyobb figyelmet érdemel a modern irodalom radikális újszerűségének lelkes meghirdetése, annak hangsúlyozása, hogy az egykor oly ragyogó költői fordulatok, hasonlatok, metaforák kiégttek, konvencióvá koptak, kiszorítják őket az új lelemények, de figyelemre méltó az érthetlenség vádjának cáfolása is, s kiváltképp, ehhez kapcsolódva, a modernség egyik legfontosabb jegyének kiemelése: az új – *akkor* új – író, festő nagyobb közreműködést kíván, sőt követel olvasójától, festményének szemlélőjétől, mondja Kosztolányi, mint klasszikus elődei. (Hogy ez az igény a szimbolizmusnak, éppen és csak annak volna jellegzetessége, ma már nem hisszük.) Kosztolányi is olyan gondolatokat fogalmaz meg (vagy inkább: villant fel), nálunk jóformán elsőként, amiket napjainkban – évtizedekkel később – esztétikai iskolák szednek rendszerbe, fejtegetnek, taglalnak – ha nem is olyan lendületesen, elegánsan, játékosan, olyan vonzón, ahogyan ő tette ebben az elfeledett előadásában...”³³

Ugyancsak 1999-ben, Kosztolányi Dezső *Nyelv és lélek* című gyűjteményes kötetének harmadik, bővített kiadásában, amely a budapesti Osiris Kiadónál látott napvilágot (s amelynek anyagát ugyancsak Réz Pál válogatta és rendezte sajtó alá) olvashatjuk újfent *Az új irodalom* szövegét, melynek forrása ugyancsak a *Temesvári Hírlap*.³⁴ A kötet jegyzetanyaga sem utal a szöveg eredetére és megírásának körülményeire, ami annyit jelent, hogy számukra továbbra is ismeretlen volt.

Nos, ez röviden a becskerekai Kosztolányi-előadás szövegének, illetve szövegközléseinek története, azzal, hogy immár fényt derítettünk megírásának apropójára, hátterére és arra is, hogy egyértelműen Nagybecskerekhez kötődik. Hátravan még kideríteni, kinek a közvetítésével juthatott el az előadás szövege a *Temesvári Hírlaphoz*? Vajon maga Kosztolányi révén, esetleg Somfai János temesvári kapcsolatainak köszönhetően, vagy éppen a holnaposokkal és nyugatosokkal barátkozó Todor Manojlović közbenjárásával?

Ennek megválaszolása még várat magára. Addig is szolgáljon ez az írás apró adalékul a Kosztolányi-szakirodalomhoz.

³³ Uo.

³⁴ Az új irodalom. In: Kosztolányi Dezső: *Nyelv és lélek*. Válogatta és sajtó alá rendezte Réz Pál. (Harmadik, bővített kiadás.) Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 276–279. Ez volt az előadás szövegének negyedik közlése.

Kosztolányi Dezső: Az új irodalom

Hölgyeim és uraim!

Húszpercnyi időnk van. E húsz perc alatt húsz év küzdelmét kell vázolni. Addig, míg órám a nagymutató megfutja ezt a kis utat, és a kismutató 1200-at recseg, eseményeken kell végigszáguldanom, vágatva kell átugranom éveken, írókon, könyveken, s célhoz kell érnem, egy udvariatlan hajszába el kell vinnem önöket az új irodalom koszorús kapujáig. Nem sápadt fogalmakat akarok most latolni. Nem akarok most vitázni és szavakat hüvelyezni. Nem akarom önöket fárasztani. Csak egy hangot akarok megütni, hogy tovább rezegjen önökben, s emelni akarom, intenzív érzéssé akarom fokozni azt, mit jelent a modern poézis. Nekem most az a szerepem, mint az indiai fakiré. A színpadon, a közönség szeme láttára pár perc alatt nedves és édes datolyákat kell tépniem egy száraz kóróról. Önöknek pedig ezalatt húsz év életét kell átélniök, elevenen és lángolóan, mintha ez a terem, amely reánk borul, egy oxigénes bura volna. Kedves eseménynek, szenzációnak érzem, hogy itt vagyok, és erről a dobogóról magyarul az új költészet mivoltáról beszélhetek.

Mi tehát az új költészet? A szót helyesen választottam meg. Új, és ragaszkodom ehhez. Tüntetés, gőg és forradalom lüktet benne, de érték is van, jellemző érték. Ahogy a régi poétáknak az árvalányhaj vagy az atilla volt a jelképe, vagy a kalász, mely a zsíros földből nőtt, úgy kell nekünk ez a szó, amely a csúfnevünk, de egyben dicséretünk is. Mert a modern poézisnek nemcsak jellemvonása, de igazolása is az, hogy új. Elkoptak a régi szavak, meghalványultak a régi rigmusok, s az idegrendszernek új ingerekre van szüksége, hogy remegjen.

Aranykalászos rónaság. Beh szép, gyönyörű szép, de ma talán mégsem oly szép, mint volt ezelőtt. Isten tudja, talán kevesebbet érzünk belőle, mint a régiek, akik már leszüretelték a szavak mézét. Íme, jön valaki, és azt mondja nekem, jó estét. Ki jön eksztázisba, ha ezt hallja? Egykor pedig ez egy ember kívánsága volt, egy ember egyéni kívánsága, aki nekem jót kívánt, aki azt akarta, hogy nyugalmas és békességes legyen az én estém, egykor áldás volt, barátság volt, ma konvenció. Jó estét – válaszolom neki, és továbbmegyek, és nem érzek semmit. Így vagyunk a versek szavaival is. Némely szó már eredménytelenül verdesi dobhártyánkat. Az, ami atyáinkat könnyre fakasztotta, minket megneveltet. Az, ami egykor poézis volt, ma banalitás. Ismerik Voltaire bon mot-ját: „Az első ember, aki a kedvesét a rózsához hasonlította, lángész volt; a második számár.” Gondoljuk el, hány számár élt azóta.

De sokan azt mondják, hogy olvastak modern verseket és novellákat, s bizarrnak találták, nem értették meg. Az új irodalom ellen általában az a divatos vád, hogy érthetetlen. A klasszikusokat nem éri ez a vád. De azért nem vagyok biztos abban, hogy a klasszikusokat jobban értik. Őket egyszerűen csak illik érteni: Ha az olvasó nem érti meg, akkor a közhit szerint benne a hiba. Nem vallja be tehát, hogy nem érti. De ha egy új költőt nem értenek, akkor a költőben a hiba. Egyáltalán nagyon relatív dolog, hogy micsoda érthetetlen. Az előbb említettem a hasonlatok ükapját, a vén és rozsdás hasonlatot, hogy egy lány egy rózsához hasonló. Önök ezen nem csodálkoznak, megértik, természetesnek tartják. Egy kis rosszhiszeműséggel azonban badarnak találok, és csodálkozom, hogy mi volna hasonlatos a rózsáé levelei és a kedvesem ruhája, a tövis és a gombostűk között, s én ugyanilyen jogon egy rózsaszínű díványhoz, egy karcsú vázához, vagy egy gyémántcsillárhoz hasonlítom őt. Minden megértéshez és szeretethez megértés is kell és hit. Bizalom a művészen, aki beszél, az igazságában, az érzései és a szavai fatális szükségességében. Az új művészet nagysága éppen abban van, hogy több hitet követel mint a régi, s a művész alkotása szempontját a közönségbe helyezi, amely nemcsak tétlen befogadó közeg, de munkatársa is.

A közönség a munkatársunk. Igen, az új verseket ketten írják, a poéta és az olvasó. Világosan látom ezt. A régi író megvetette a közönséget akkor, midőn mindent kimondott előtte; az új író megbecsüli azt, sok dolgot rábíz, és mer diszkrét és titkolódzó is lenni. Nem ad befejezettet; tökéletesebbet ad, befejezetlent, amit az olvasónak, a nézőnek kell befejeznie, kiteljesíteni, a tökélyig emelni. Ezen a ponton érkeztünk el az új művészet mély és egész különös értelmezéséhez. A festő csak egy vonalat húz meg, egy színfoltot ken a vászonra, amely titkokat tár fel, mélységekbe mutat. Az író is ezt teszi. Szavakat mond, amelyekben még ott az érzés frissége, ködösen és chaotikusan szakadnak fel belőle, s ezek a szavak nem mondanak ki valamit nyersen, csak megindítják a fantáziát, aeterinjekciót adnak neki, és felpezsdítik, s ezek a szavak többek mint a valóság jelzői, ezek a szavak szimbólumok.

De mi a szimbólum?

Az új művészetet magát is szimbolizmusnak nevezik. Mi tehát a szimbolizmus? Sokat tépelődtem ennek a szónak a jelentésén, s kerestem a determinánsait, de én is oda jutottam, ahova a többiek. Csak néhány külsőséget tudtam meghatározni. A szimbolista művész hajlandó az életben, minden cselekedetünkben és szavunkban többet látni, mint mások. Minden valamit jelent. Nemcsak magát, de ezenkívül mást is. Ez az asztal csak egy asztal, de ha valami emlék köt ide, minden lehet, lehet nekem egy

siker, egy kudarc vagy fájdalom szentelt emléke. A szimbolista érzi azt a kapcsolatot, amely minden ismeretes dolgot összefűz a nagy egésszel. A szimbolista titkolódzó. A szimbolista kevés szavú. A szimbolista arisztokrata.

Önök bizonyára emlékeznek Ibsen drámájára, a *Nórára*, ama felvonására, amelyben Rank orvos elbúcsúzik Nórától. Mielőtt elmegy, mielőtt meghal, rágyújt egy szivarra. Nóra nyújt neki egy gyufát. Rank orvos pedig csak annyit mond: „köszönöm a tüzet”. Nos, ezeknek a szavaknak rendkívüli értelmük van, ezek szimbolikus szavak. Azt mondhatta volna, hogy szerette őt, de mennyivel többet mondott, hogy semmit se mondott. Mennyivel többet mondott, hogy elharapta szájában a szót, s félénken, szemérmesen a gyufára vitte a beszédet, s szavait egy új, isteni dimenzióba lendítette. Az érzéseimet brutálisan, nyílt szavakkal is kifejezhetem, de egy tekintettel is közölhetem ugyanazt, és talán jobban, s közölhetem úgy is, hogy lehunyom a szemem, és a zárt szemem át nézem azt, akihez beszélni akarok. Ez az érzésközlés módja a modern verseknek is.

Most jó úton vagyunk. Éreznünk kell, hogy a szimbolizmus tiszteli minden ember életét. Minden ember végzetesen különbözik a másiktól, minden ember egy néma költő és egy nagy tragikus jelenség, és minden ember egyformán művész lenne, ha a formákat elvetve ki tudná fejezni, mi a különbség közte és egy másik ember között. Shakespeare éppen olyan külön világ, mint akármelyikünk. Ő csak jobban tudott beszélni. A modern művészet mindenkinek megadta a teljes szólásszabadságot. Egyénien, bátran kimondhatja, hogy kicsoda, miben különbözik a többiektől. A festő nem azt festi, ami van, de amit lát. Ez a szabadság is egy fő jellemvonása az új költészetnek. A költő nem az érzéseket dalolja, de az érzéseit, azt, amit érez, ebben pedig az egész világ érzéseit.

Mi igenis minden pillanatban, minden szónál és gesztusnál teljesen érezzük magunkat. Ha azt mondja egy poéta: „szomorú vagyok”, akkor ez a szomorúság nem egy perc szeszélye, hanem minden szomorúság, a szomorúság quintesszenciája, az, ami kíséri életét, az, ami minden ember szomorúsága. Az öröm pedig minden öröm, a sírás minden sírás és a jaj minden jaj. Valami egészet akarunk.

Itt kapcsolódik össze az új költészet esztétikai igazsága azzal a hatalmas szellemi áramlattal, amely most felemeli az egész világot, és újra egy finom spirituális ködbe burkolja. A tudós tört lombikkal áll a dolgozószobája küszöbén, s az experimentális tudományok teljes kudarcával metafizikai igazságot keres. A művész se elégszik meg a részletekkel, mint a naturalisták, anekdotákkal, mint a régiek, hanem a részletekben is az egész világot akarja átkarolni. Szétszedték a világot, kimutatták, hogy az öröm piros, a bánat fekete, de ez éppoly keveset ért, mint a sarkigazság, hogy a=a, vagy

hogy $2 \times 2 = 4$. Intuíciót akarunk és szimbólumokat, amely földi létünket fönségessé teszi, és elmélyíti: Hitet akar a modern író, hitet kér önöktől is, azt a hitet, amely az embert és érzéseit végtelenné feszíti. Ebben a lelki reneszánszban született meg az új költészet, egy világban, amely a gondolkodás csődje után misztikumokhoz fordult, és várta a csodát.

Ez a csoda a magyar literatúrában már megtörtént.

Új és nagy költőink vannak, és én egy új kor és egy új művészet mámorával köszöntöm önöket, hölgyeim és uraim, harcos üdvözlettel, úgy, hogy még rajtam van a műhely korma, de a tüze is; és harcot, munkát, tüzet kívánok önöknek is.

Felolvasta a nagybecskereki kultúrhétén 1911. június 3-án (június 2-án!). In: A Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Évkönyve 1912. Negyedik kötet. Szerkesztette Somfai János. Kiadja a Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Nagybecskereken. Pleitz Fer. Pál Könyvnyomdája Nagybecskereken, 1912. 66–71. (A szöveg azonos későbbi közléseivel.)

A TORONTÁLVÁRMEGYEI
MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI
EGYESÜLET ~

ÉVKÖNYVE

NEGYEDIK KÖTET.

SZERKESZTETTE: ~
SOMFAI JÁNOS.

1912.

KIADJA A TORONTÁLVÁRMEGYEI MAGYAR KÖZ-
MŰVELŐDÉSI EGYESÜLET NAGYBECSKEREKEN.